

Studenten Beeldende Vorming Lieke Hammink en Anne Steenberg die een lessenserie ontwikkelden (studenten ArtEZ) (foto: Marlou van Heemskerck).

Mediawijs door beeldende kunst

Mediawijsheid is méér dan verstandig met internet kunnen omgaan en goed computers en camera's kunnen bedienen, vindt Emiel Heijnen, docent vakdidactiek aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. Door in de lessen mediawijsheid ook de hedendaagse mediakunst te betrekken, worden leerlingen behalve kritisch en technisch vaardig, ook op het creatieve vlak veel meer aangesproken. En precies die combinatie maakt dat de lessen mediawijsheid beklijven en kwalitatief goed zijn. Dit blijkt uit de eerste resultaten van het project *MediaCultuur*.

“Het audiovisuele onderwijs op middelbare scholen had niet de vernieuwing gebracht in het kunstvakonderwijs die sommigen ervan verwachtten. Films maken of een fotoserie, dat stond in het audiovisuele onderwijs centraal. Het was soms erg gericht op de techniek en had weinig met beeldende kunst te maken. Veel docenten waren audiovisuele pioniers en moesten zelf een plek veroveren binnen hun school. We dachten dat nieuwe generaties kunstvakdocenten de brug naar nieuwe technieken en de meer kunstzinnige aanpak wel zouden slaan. Dat bleek niet het geval, ze missen goede voorbeelden. Daardoor neigen ze bij het lesgeven te vervallen in traditionele lesvormen, waarin nieuwe media en creatief en kritisch mediagebruik weinig worden ingezet.”

Daar moest wat aan veranderen, vond Heijnen. Van oorsprong is hij docent beeldende kunst en vormgeving, sinds 2003 richt hij zich op de vakdidactiek van het kunstonderwijs. Om die vernieuwing te bewerkstelligen ontwikkelde Heijnen in 2008 samen met drie kunstvakopleidingen, Kennisnet en 20 VO-scholen het project *MediaCultuur*. Met als doel verbanden te leggen tussen mediawijsheid en kunstonderwijs. Dat wordt op drie manieren bewerkstelligd: ten eerste door lessen te ontwikkelen die direct bruikbaar zijn in de lessen beeldende vorming en/of CKV in het VO, ten tweede door mediawijsheid te integreren in het curriculum van opleidingen Docent Beeldende Kunst en Vormgeving en ten slotte door onderzoek en kennisdeling te stimuleren. Op die manier krijgen de zittende

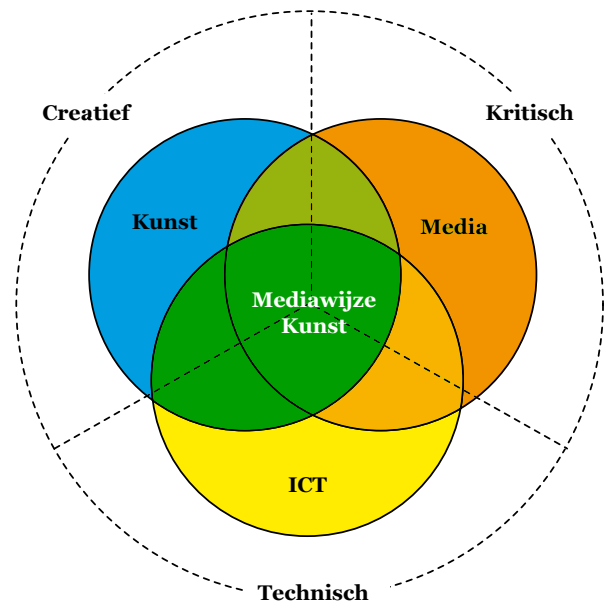
kunstdocenten goed lesmateriaal voor mediawijsheid, worden toekomstige docenten beeldende vorming beter geschoold om mediawijsheid in hun lessen te verwerken en wordt het project geëvalueerd en kennis overdraagbaar.

HET IDEE

“De hedendaagse beeldende kunst kan een belangrijke bijdrage aan media-educatie leveren, omdat de media daar het spannendst worden becommentarieerd”, vindt Heijnen. Hij noemt het voorbeeld van de video-installatie *Raw Footage* van kunstenaar Aernout Mik. Deze selecteerde hiervoor ongebruikte archiefbeelden van de oorlog in voormalig Joegoslavië. Deze beeldenreeks toont bijvoorbeeld een prachtig heuvellandschap dat zich langzaam vult met grijze wolken, veroorzaakt door explosies en hevige vuregevechten die zich daar klaarblijkelijk afspelen. Er is geen geschreeuw, geen alarm. We zien mannen zich vervelen, een sigaretje roken of een cola drinken tussen het schieten door vanuit de loopgraven. Emoties blijven achterwege in *Raw Footage*. Zoals ook een commentaarstem of een verhaallijn, die de toeschouwer van deze video-installatie helpen de beelden te kunnen plaatsten. Heijnen: “*Raw Footage* laat zo’n ander beeld zien van oorlog, de verveling, de spelende kinderen, de natuur. Beelden die we via de verslaggevers niet te zien krijgen maar die óók bij oorlog horen. Aan de hand van dit soort werken kun je prachtige lessen en opdrachten maken. Dit is wat we in *MediaCultuur* doen.”

Afbeelding van het thema Media & Privacy, een van de zeven thema's uit het project *MediaCultuur*.

Figuur: Een overlap tussen kunst, media en ICT geeft volgens onderzoek de meeste garantie op een goede ontwikkeling van mediacompetenties.

LESMODULES

Als de projectperiode klaar is in 2011, moeten er 25 lesmodules zijn. Lieke Hammink en haar studiegenoot Anne Steenberg, beide student Beeldende Vorming aan de Hogeschool ArtEZ in Arnhem, ontwikkelden de lessenserie *Onscherpe beelden*. Deze behandelt één van de thema's van *MediaCultuur*: Media en Privacy. “De lessen gaan over paparazzifoto's, de effecten van de aanwezigheid van bewakingscamera's en over de eigen privacy van leerlingen”, legt Hammink uit. “Aan de hand van het werk van onder andere kunstenaar Alison Jackson (een kunstenaar die met behulp van lookalikes foto's van 'beroemdheden' maakt in vreemde en soms shockerende situaties en zo commentaar levert op paparazzifotografie, red.) gaven we een introductie op het thema Privacy. Wat is een paparazzifoto, wanneer voel jij je bekeken? Daarna kregen leerlingen de opdracht zelf ook zo'n foto te maken.”

Iedere opdracht in deze lesmodule bestaat uit drie stappen: oriënteren, bedenken en zelf uitvoeren. Een combinatie die ervoor zorgt dat de lessen de creatieve, technische en kritische vaardigheden aanspreken (zie figuur).

In de eerste stap bekijkt de leerling samen met de docent het kunstwerk en probeert te achterhalen wat hij er zelf interessant aan vindt. Daarna moet dat omgezet worden naar een idee dat leerlingen vervolgens ook uitvoeren. Het viel Hammink op hoe snel de leerlingen de kenmerkende beeldaspecten van de paparazzifoto's door hadden: een korrelige structuur vanwege de grote telelens en aan de kaders was vaak te zien dat de fotograaf op een verborgen plek stond. “Leerlingen zijn bekend met de technieken. Maar nu moesten ze nadenken over het verschil tussen wat zijzelf als leerling ermee doen en wat een kunstenaar ermee doet. En dan zie je dat ze een diepe inhoud en de stevige maatschappelijke vraagstelling, die je vaak in deze vorm van beeldende kunst tegenkomt, ook best aankunnen.” Behalve dat de reflectie goed aan bod kwam in hun lessen, concludeert Hammink dat leerlingen de lessen vaak ook gewoon leuk vonden: afwisselend, kort en effectief. Hammink: “Ze maakten zelf bovendien ook

grappige filmpjes en foto's, bijvoorbeeld een filmpje met de bewakingscamera gemaakt van een docent die een cup à soup steelt of een meisje dat op de WC met WC-papier haar borsten vergroot. De leerlingen bleken goed inzicht te hebben in de subjectieve werking van 'celebritybeelden'."

SAMENHANG

Wat maakt een les in mediawijsheid tot een goede les? Talita Groenendijk van het Instituut voor de Lerarenopleiding van de Universiteit van Amsterdam heeft dit met twee collega's onderzocht. Het onderzoek *Lessen in mediawijsheid* nam zeven lesmodules onder de loep, die gemaakt waren door studenten van drie hogescholen die aan het project *MediaCultuur* deelnemen. De lesmodule van Hammink en Steenbergen kwam in het onderzoek als een van de betere uit de bus. Groenendijk: "Iedere les van Lieke en Anne bevatte de cyclus van receptie, productie en reflectie. Juist de overlap tussen de drie aspecten kunst, media en ICT (zie figuur) geven de meeste garantie op goede ontwikkeling van de mediacompetenties", concludeert Groenendijk in haar onderzoek. "In de lesmodule van Hammink en Steenbergen was er consequent ruimte ingebouwd voor reflectie. In de andere lesmodules die we onderzochten, kwamen leerlingen daar vaak niet meer aan toe. En nu blijkt dat juist die reflectie een belangrijke succesfactor is. Zeker als je er ook werkvormen aan verbindt."

"Uit ons onderzoek blijkt dat het gebruik van beeldende kunst bij lessen mediawijsheid meer kans geeft op verdieping en vernieuwing in de les, dan wanneer lessen beginnen met een gesprek over Hyves of YouTube. Daardoor heb je meer kans de kritische, technische en creatieve vaardigheden aan te spreken en dat maakt ze vaak beter. Bij lessenseries waarin de beeldende kunst niet betrokken werd, bleven de lessen een beetje steken op het niveau van lessen maatschappijleer, in de zin van leren je persoonsgegevens op Hyves te beschermen." Heijnen vult aan: "Benader bij media-educatie de techniek zoals een kunstenaar dat doet. Laat leerlingen zelf idee en visie ontwikkelen en die realiseren met de bijbehorende techniek. Dan wordt mediawijsheid méér dan waarschuwen tegen negatieve media-effecten en het aanleren van technische vaardigheden zoals de bediening van camera en computer. Creatief denken en de persoonlijke omgang met beeld vind ik vandaag de dag veel relevanter."

"Uit ons onderzoek blijkt dat het gebruik van beeldende kunst bij lessen mediawijsheid meer kans geeft op verdieping en vernieuwing."

Talita Groenendijk van het Instituut voor de Lerarenopleiding van de Universiteit van Amsterdam

Afbeelding van het thema Media & Identiteit, een van de zeven thema's uit het project *MediaCultuur*.

MEDIAWIJSHEID

Mediawijsheid is in de definitie van de Raad voor Cultuur: "Het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en veilig en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde samenleving." Heijnen benadrukt de term "mediawijsheid" niet voor het kunstvakonderwijs te claimen. Ook andere vakken zouden moeten bijdragen aan de media-educatie van hun leerlingen en studenten, vindt hij. Daarom ziet Heijnen weinig heil in de benoeming van een Mediacoach in het VO, zoals de Raad bepleit in haar advies over mediawijsheid.

- Alle partners van het project *MediaCultuur* zijn aangesloten bij www.mediawijzer.net. Dit platform is op initiatief van de ministeries van OCW en Jeugd en Gezin opgezet om kinderen, jongeren, ouders en scholen mediawijs te maken. Er zijn zo'n 250 organisaties bij aangesloten.
- Het onderzoek *Lessen In Mediawijsheid* van Talita Groenendijk, Jantina Huizenga en Anne Toorenaar, oktober 2009, is te vinden op <http://onderzoek.kennisnet.nl/onderzoeken/rendement/lesseninmediawijsheid>

MEER INFORMATIE

PUBLICATIES

- *MediaCultuur- kunst als mediacoach*
BESTELLEN en KOSTEN: www.mediacultuur.net €15,-
- In *Cultuur+Educatie* nummer 26 schetsen vijf deskundigen een beeld van de ontwikkelingen die plaatsvinden op het snijvlak van kunst, media en educatie. Het zijn Emiel Heijnen (NL, Hogeschool van de kunsten Amsterdam) Paul Duncum (VS), Carl-Peter Buschkühle (Duitsland), Andrew Burn (Engeland) en Hans Martens (Vlaanderen).
BESTELLEN: www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/publicaties

MEDIACULTUUR

- Het project *MediaCultuur* is gestart in oktober 2008. Inmiddels hebben zo'n 80 docenten Beelden de Vorming in opleiding lesmodules ontwikkeld voor het VO. De Universiteit van Amsterdam heeft deze lesmodules onderzocht. De beste zijn – na redactie – gepubliceerd op www.MediaCultuur.net. Op die site is ook informatie te vinden over de zeven thema's binnen *MediaCultuur*, de bronnen, nieuws en projectinformatie. De zeven thema's zijn:

1. Media & Interculturaliteit
2. Media & Privacy
3. Media & Lichaam
4. Media & Macht
5. Media & Medium
6. Media & Spelen
7. Media & Identiteit